

Dieter Bingen

Obwód kaliningradzki i perspektywy współpracy europejskiej

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 247-254

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dieter Bingen

Obwód kaliningradzki i perspektywy współpracy europejskiej

I. STANOWISKO NIEMIECKICH CZYNNIKÓW OFICJALNYCH POZARZĄDOWYCH, SPOŁECZNYCH I EKONOMICZNYCH

1. Czynniki oficjalne. Z dużym naciskiem twierdzi się w kręgach oficjalnych, a klasa polityczna i publicyści w szczególności, że podstawy polityki Niemiec wobec obwodu kaliningradzkiego zostały ostatecznie wyjaśnione w art. 1 Traktatu o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec (tzw. Układzie 2+4) z 12 września 1990 r. Dla Niemiec punktem wyjścia wszystkich poważnych dyskusji politycznych o perspektywach obwodu jest jednoznaczne odrzucenie wszelkiego unilateralizmu i bilateralizmu.

Na tle — mimo różnych zastrzeżeń — jasnych regulacji prawno-międzynarodowych, a zwłaszcza w kontekście podstawowych zasad niemieckiej polityki zagranicznej, opartej na dobrym sąsiedztwie w Europie i multilateralizmie w strukturach integracyjnych, nabiera wiarygodności odmowa Republiki Federalnej podjęcia jakichkolwiek kroków mających na celu nadanie obwodowi kaliningradzkiemu specjalnego statusu, który nie byłby do zaakceptowania przez Rosję.

Do politycznie najbardziej drażliwych problemów w kontekście potencjalnego niemieckiego zainteresowania należy kwestia osiedlania Niemców rosyjskich w obwodzie kaliningradzkim. Stanowisko rządu federalnego zgodne jest w tej sprawie z zasadą: osiedlanie się w obwodzie nie będzie ani wspierane, ani też hamowane. Każdy obywatel Federacji Rosyjskiej powinien mieć możliwość swobodnego wyboru miejsca zamieszkania w obrębie swojego kraju ojczystego. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przywiązuje wagę do tego, by w ramach swej „poszerzonej pomocy humanitarnej” działać w zgodzie z władzami rosyjskimi oraz z państwami sąsiadującymi z obwodem, czyli Litwą i Polską.

W obliczu politycznej drażliwości całego kompleksu problematyki związanej z Kaliningradem, oficjalne stanowisko niemieckie w kwestii gospodarczego zaangażowania na tym terenie jest również ostrożne, jak na polu obrony interesów politycznych. Do tego dochodzi względ zasadniczy, mianowicie że interesy gospodarcze definiowane są w pierwszej kolejności przez podmioty gospodarcze i nie ma większych możliwości sterowania niemiecką gospodarką kierując się względami czysto politycznymi. W przypadku Kaliningradu, nawet w wąskim zakresie, nie ma jak dotąd tego ostentacyjnie politycznego wymogu zaangażowania gospodarczego, jakie daje się zauważyć w innych regionach Federacji Rosyjskiej, również w odniesieniu do kwestii osiedlania się obywateli narodowości niemieckiej (Volksdeutsche). Z uwagi na swój polityczny charakter najmilej widziane będą inwestycje w infrastrukturze obwodu przy pomocy środków Unii Europejskiej bądź poprzez projekty bilateralne (na przykład z Polską).

Godna uwagi jest powściągliwość czynników oficjalnych w Niemczech wobec problematyki bezpieczeństwa obwodu kaliningradzkiego. Federalne Ministerstwo Obrony (BMVg) powstrzymuje się od zajęcia jakiegokolwiek oficjalnego stanowiska. Należy unikać wszelkiego podejrzenia o mieszanie się w sprawę rosyjskiej polityki bezpieczeństwa.

Jednak koła rządzące orientują się, że przyszły kierunek rozwoju obwodu kaliningradzkiego stanie się równocześnie sprawdzianem europejskich koncepcji bezpieczeństwa ze strony Rosji. Od 1990/1991 r. zauważa się brak koncepcji w tej dziedzinie. Objawia się on nie tylko w sferze administracyjnej i gospodarczo-politycznej w postaci bliżej nie określonego projektu wolnej strefy gospodarczej, lecz również w odniesieniu do przyszłej militarno-strategicznej struktury obwodu. Kaliningrad jest instrumentem i symbolem walki wewnętrznej różnych partii politycznych i ugrupowań. Jeśli chodzi o punkty styczne gospodarki, polityki i wojskowości w obwodzie, to w Rosji uwidacznia się konflikt dwóch tendencji i orientacji, którego rezultat będzie miał decydujące znaczenie dla południowego obszaru nadbałtyckiego oraz dla całej Europy, mianowicie: istnieje opcja obwodu kaliningradzkiego i całej Rosji określona cywilnymi wymogami rozwoju bądź też opcja wyznaczona tradycyjnymi, militarnymi, autorytarnymi wyobrażeniami o ustroju społecznym i politycznym. W tym też sensie obserwując rosyjską politykę wobec Kaliningradu można wnioskować, jaką drogę wybierze Rosja w przyszłości. W ostatnich dwóch latach kierunek dyskusji i decyzji w kręgach politycznych i militarnych w Moskwie nie spowodował optymizmu w stosunku do wymogu racjonalnego podejmowania decyzji na korzyść rozwoju obwodu.

2. Czynniki pozarządowe. Należy pamiętać, że partie reprezentowane w Bundestagu nie mają wielu specjalistów od polityki zagranicznej; dotyczy to zarówno obu wielkich partii CDU/CSU i SPD, jak i znacznie mniejszych — FDP, Bündnis 90/Die Grünen oraz PDS. Zwraca uwagę brak nowych rozwiązań koncepcyjnych w zakresie niemieckiej polityki zagranicznej oraz jego konsekwencje w poszczególnych sferach działalności praktycznej.

Parlamentarzystów, którzy w łonie CDU/CSU i SPD interesują się zagadnieniem Kaliningradu, można policzyć na palcach jednej ręki. Oznacza to, że „Kaliningrad/Königsberg” w swym wymiarze politycznym nie budzi obecnie zainteresowania szerszej opinii publicznej; stanowi temat interesujący zaledwie niewielką grupę polityków, którzy ponadto, co należy po rozmowach z nimi podkreślić, myślą o przyszłości Kaliningradu (z niewielkimi wyjątkami) nie dlatego, że odczuwają związek krwi z północnym obszarem dawnych Prus Wschodnich, ale dlatego, że widzą w tym europejski potencjał konfliktowy, który poprzez ignorowanie go wcale się nie zmniejszy. Specjaliści od zagadnień Kaliningradu wysuwali przy tym na czoło problem potencjalnej destabilizacji oraz kwestię bezpieczeństwa militarnego Litwy, pozostałych państw bałtyckich i Polski. W rozmowach z deputowanymi młodszej generacji obu wielkich partii reprezentowanych w Bundestagu zwracało uwagę szczególne wyczulenie i uwrażliwienie na interesy bezpieczeństwa i subiektywne uczucie zagrożenia Polski i Litwy.

3. Czynniki społeczne i ekonomiczne. Od 1991 r. nastąpił wzrost aktywności ze strony niemieckich organizacji i osób prywatnych na terenie obwodu kaliningradzkiego. Dotyczyło to głównie popierania niemieckich związków kulturalnych, akcji niesienia pomocy, wspierania duszpasterstwa ewangelickiego i katolickiego, udzielania poparcia przy nabywaniu przedsiębiorstw rolniczych (częściowo przez mieszkańców przesiedlonych z północnych Prus Wschodnich), a także intensyfikowania realizacji wspólnych rosyjsko-niemieckich projektów infrastrukturalnych popieranych przez państwo niemieckie, landy federalne (Szlezwik-Holsztyn, Brandenburgia, Mecklemburg-Przedpomorze m.in.) oraz miasta niemieckie (Bremenhaven, Kilonia, Poczdam m.in.).

Do społecznych i politycznych grup zajmujących się obecnie obwodem kaliningradzkim z punktu widzenia stałego i emocjonalnego zainteresowania należy zaliczyć w pierwszej kolejności organizacje wypędzonych, a przede wszystkim ich związki miejskie i okręgowe. Trzeba jednak podkreślić, że w żadnym razie nie mają one monopolu ani jeśli chodzi o zainteresowanie tym obszarem, ani praktyczną pomoc, ani też wytyczenie jego perspektyw na przyszłość.

To właśnie osoby i grupy nie wywodzące się z tradycyjnych środowisk wypędzonych i ich organizacji wnoszą do dyskusji na temat Kaliningradu szerszą perspektywę europejską (m.in. Hanse-Kolleg), oni też przewyżniają owo narodowo-państwowe i tradycyjnie bilateralno-ekskluzywne myślenie, to oni również dostrzegają niebezpieczeństwo jednostronnego zajmowania się przez Niemców problematyką Kaliningradu.

Należy odróżnić inicjatywy organizacji przesiedleńczych od otwarcie nacjonalistycznych postaw i działalności skrajnie prawicowych i nacjonalistycznych ugrupowań i osób w północnej części Prus Wschodnich. Zrzeszenia te skupiają częściowo egzotyczne postaci pyszałków, których albo trudno traktować poważnie albo ścigać środkami policyjnymi i sądowymi.

Punktem wyjścia działalności gospodarczej niemieckich przedsiębiorców na terenie obwodu kaliningradzkiego, niezależnie od magicznego określenia „wolna strefa gospodarcza”, była i jest faktyczna sytuacja gospodarczo-cywilizacyjna i stan środowiska na tym obszarze.

W najbliższej perspektywie widoki na gospodarczy rozwój obwodu kaliningradzkiego nie przedstawiają się zbyt pomyślnie; w związku z wielodziesięcioletnim skoncentrowaniem uwagi na interesach militarnych i degradacją cywilizacyjną, trzeba przedsięwziąć ogromne wysiłki, aby prowincja kaliningradzka mogła stać się pożądaną „bramą na Zachód”. Rozwój gospodarczy zależy jednak w pierwszej kolejności od chęci przeprowadzenia reform gospodarczo-rynkowych w Federacji Rosyjskiej i od decentralizacji podejmowania decyzji. Wiąże się z tym przyszłość tego obszaru jako szczególnej strefy gospodarczej, która możliwie szybko musi uzyskać jednoznaczną i prawnie zabezpieczoną podstawę w postaci uchwały rządu lub Dumy Państwowej lub nowej ustawy o szczególnych strefach gospodarczych. Doświadczenie z decyzjami prezydenta Jelcyna w sprawie obwodu i z niekonsekwentnymi krokami celno-prawnymi nie dają powodów do optymizmu.

Trudności gospodarcze w tym regionie powstrzymywały dotąd wyraźnie niemieckich przedsiębiorców i instytucje finansowe przed większą aktywnością. Zasięg całkowitego zaangażowania kapitału zachodniego jest w obwodzie jak

250 Obwód kaliningradzki i perspektywy współpracy europejskiej

dotąd bardzo mały. Priorytety zachodnich i niemieckich inwestorów w obwodzie kaliningradzkim dotyczą głównie transportu, ruchu ulicznego oraz rozbudowy portu i lotniska.

II. ROZWAŻANIA NA TEMAT PRZYSZŁOŚCI REGIONU NA TLE EUROPEJSKIM

W bońskich kołach rządowych za realistyczne uważa się tylko jedno rozwiązanie międzynarodoprawne: utrzymanie politycznej przynależności obwodu kaliningradzkiego do państwa rosyjskiego. W dalszych wywodach na czoło wysuwają się aspekty polityczne. Rozważa się, przy zachowaniu międzynarodoprawnego i terytorialnego status quo, równoczesną rozbudowę Kaliningradu jako strefy wolnego handlu oraz oceniane pozytywnie, także przez władze obwodu, regionalne zintegrowanie obwodu kaliningradzkiego, które wymagałoby jednocześnie politycznego i ekonomicznego włączenia Rosji w instrumentarium partnerstwa zinstytucjonalizowanego z Unią Europejską.

Najpierw jednak muszą być wyjaśnione przesłanki rozwoju obwodu. Jaką rolę powinien odgrywać obwód kaliningradzki w koncepcjach militarnych Rosji? Jakie opcje będą wybierane? Czy Rosja potraktuje obwód jako przedmurze, przyczółek lub wysunięty posterunek swej siły militarnej wobec NATO, którego zdolności i opcje militarne będą przedstawiane jako zagrożenie i tym samym uzasadnienie dla własnych nakładów zbrojeniowych; czy też uzna za konieczne zachowanie siły zbrojnej w północnej części dawnych Prus Wschodnich po to, aby obronić to terytorium przed ambicjami Polski i Litwy; czy stacjonujący tam potencjał militarny zechce wykorzystać, aby realizując interesy rosyjskie, wywierać presję na państwa ościenne; czy rozwija koncepcję wzajemnego uzgodnienia sytuacji militarnej na tym obszarze w postaci budzących zaufanie struktur sił zbrojnych?

W przeciwieństwie do niemal całkowitej zgodności w ocenie korzystniejszych czy hamujących perspektyw politycznych i kwestii bezpieczeństwa, ocena perspektyw gospodarczych regionu kaliningradzkiego, a przede wszystkim sensu i celu wolnej strefy gospodarczej, pozostaje w kręgach gospodarczych i politycznych RFN przedmiotem kontrowersji. Optymizm i idealizm oraz myślenie w kategoriach wielkich koncepcji ustalenia porządku politycznego i organicznie powiązanej przestrzeni gospodarczej stoi w sprzeczności do konkretnych doświadczeń związanych z procesem transformacji w Rosji oraz z polityczną, militarną, ekonomiczną i demograficzną specyfiką obwodu kaliningradzkiego.

Przedstawiciele niemieckich politycznych i ekonomicznych elit decyzyjnych chcą zaangażowania w obwodzie, które nie będzie zdefiniowane unilateralnie, lecz zostanie zharmonizowane z polityką WE, Parlamentu Europejskiego i innych multilateralnych instytucji europejskich.

W mniejszym stopniu dotyczy to środowiska wypędzonych, które skupia się bardziej na działalności praktycznej niż na opracowywaniu globalnych koncepcji politycznych. Działalność Niemców wypędzonych z Prus Wschodnich należy objaśnić. Ponad czterdzieści pięć lat nie mogli oni nic uczynić. Ich zajmowanie się dawną ojczyzną przypominało groteskowe wywoływanie upiórów. Teraz nagle stało się możliwe „ożywienie” tego pod każdym względem podupadłego

obszaru, szczególnie wsi. Nareszcie można coś uczynić, pomoc jest możliwa i pilnie potrzebna.

O tyle ważniejsza i politycznie pilniejsza jest koncepcja, która te inicjatywy równocześnie popiera i wiąże, tam gdzie tworzą się nowe antagonizmy — kontroluje, a jeśli to konieczne — powstrzymuje, na ogół jednakże nie przeszkadza metodami biurokratycznymi i włącza w jakąś multilateralnie uzgodnioną wizję przyszłości obwodu kaliningradzkiego. Bez koncepcji nie ma żadnych możliwości działania, zaś nie kontrolowane konflikty na tym obszarze, wynikające z działania unilateralnego, mogą pociągnąć za sobą konflikty bilateralne i multilateralne. Jest oczywiste, że inny jest punkt widzenia osobiście zaangażowanego wypędzonego Niemca, a inny polityka zajmującego się sprawami zagranicznymi bądź kwestią bezpieczeństwa. Te płaszczyzny należałoby połączyć. Konieczne są pomysły na integrację i koordynację tych różnych płaszczyzn.

Jeśli w obwodzie kaliningradzkim będzie się myślało stronniczo w kategoriach narodo-państwowych, wówczas nie będzie możliwy żaden bezkonfliktowy rozwój w północnej części Prus Wschodnich. Pod względem składu etnicznego nie ma tutaj żadnego trendu w określonym kierunku. Społeczeństwo w Kaliningradzie od 1945 r. ma już całkowicie nowy skład, te kilka tysięcy zamieszkujących tam Niemców to już żaden „Ostpreußen”, lecz żyjący tam imigranci z innych części byłego Związku Radzieckiego, od wieków oddzieleni od swej byłej „ojczyzny”. Stopień wymieszania wśród Niemców jest w Kaliningradzie większy niż na innych terenach osadniczych. Dotyczy to tych Niemców, którzy zetknęli się ze sobą przybywając do Kaliningradu z oddalonych o setki kilometrów terenów osadniczych w Kirgizji, Kazachstanie i in. Przede wszystkim jednak dotyczy to także stopnia zmieszania z innymi narodowościami. Tak więc kulturowa tożsamość osiadłych tam Niemców rosyjskich nie jest już „czysto” niemiecka.

Wyraźny brak jednoznacznego oblicza narodowego, poczynając od wielości narodów słowiańskich, obecności Litwinów, a kończąc na specyfice tamtejszej „niemieckości”, może się okazać dla obwodu zarówno jego siłą, jak i słabością. W każdym razie należy bezwzględnie mieć na uwadze podmiotowy charakter jego obecnych mieszkańców. To oni są suwerenami w obwodzie kaliningradzkim. Wymagana jest przy tym szczerść i otwartość wszystkich stron.

III. PRZYKŁAD WSPÓŁPRACY MIĘDZYNARODOWEJ W DUCHU EUROPEJSKIM

W ramach współpracy poznańskiego Instytutu Zachodniego z Kolońskim Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien w 1992 r. powstał międzynarodowy zespół naukowców realizujący projekt badawczy dotyczący teraźniejszości i przyszłości obwodu kaliningradzkiego.

W pierwszym etapie realizacji wspólnego przedsięwzięcia powstały obszerne 40—80-stronicowe opracowania, w których analizowano problemy teraźniejszości i przyszłości obwodu kaliningradzkiego, stanowiącego część Federacji Rosyjskiej, z punktu widzenia interesów Rosji, Litwy, Niemiec i Polski. Opracowania te powstawały według określonego schematu, tak by zawarte w nich treści mogły być porównywalne. Część pierwsza poszczególnych „rapor-

tów krajowych” uwzględniała różnorakie problemy związane z teraźniejszością obwodu kaliningradzkiego. Były to aspekty polityczne, bezpieczeństwa militarnego, gospodarcze oraz problemy ekologii. Zagadnienia te analizowano na płaszczyźnie rządowej oraz z uwzględnieniem interesów artykułowanych przez różnego rodzaju organizacje społeczne, polityczne itp. (tzw. płaszczyzna pozarządowa). Druga część każdego opracowania zawierała uwagi dotyczące rozważań nad przyszłością Kaliningradu. Analiza uwzględniała aspekt oficjalny (rządowy) i organizacji pozarządowych.

Podsumowaniu pierwszego etapu badań i dyskusji nad poszczególnymi opracowaniami służyło zorganizowane w dniach 22—23 kwietnia 1993 r. robocze seminarium, które odbyło się w siedzibie Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Materiału do dyskusji dostarczyły niezwykle interesujące opracowania z poszczególnych krajów, które zawierały wiele zróżnicowanych informacji oraz całą gamę interpretacji dotyczących teraźniejszości i przyszłości obwodu kaliningradzkiego.

Na zakończenie obrad uzgodniono tekst *Memorandum* w sprawie przyszłości obwodu kaliningradzkiego, które skierowane zostało do rządu Rosji i władz obwodu kaliningradzkiego oraz rządów Niemiec, Polski, Litwy, Białorusi, Łotwy, Estonii i Szwecji. Oto jego treść:

Naukowcy z Rosji, Kaliningradu, Litwy, Polski i Niemiec spotkali się na konferencji w Poznaniu (Polska) w dniach 22—23 IV 1993 r., aby na bazie szczegółowych studiów przygotowanych przez każdą ze stron, dyskutować na temat przyszłości obwodu kaliningradzkiego; czyniono to z perspektywy ogólnoeuropejskiej, z myślą o wspólnym interesie, polegającym na zapewnieniu stabilizacji i rozwoju całego regionu nadbałtyckiego. Kaliningrad może stać się wzorem, jeśli chodzi o multilateralne współdziałanie przy rozwiązywaniu istotnych dla polityki zagranicznej regionalnych problemów transformacyjnych w Europie. Chodzi przy tym nie tylko o uzgodnienie interesów na płaszczyźnie oficjalnej, ale przede wszystkim o współpracę między ludźmi, o wymianę idei, o przezwyciężanie uprzedzeń i resentymentów, pokonywanie barier rozwoju gospodarczego, jak również o uświadomienie elementów integrujących wspólne dziedzictwo historyczne w regionie nadbałtyckim. Wspólne wyniki obrad ujęto w następujących punktach:

1. Prawnomiędzynarodowy status obwodu kaliningradzkiego nie podlega dyskusji. Jego status państwowopravny w ramach Federacji Rosyjskiej jest i pozostanie wyłącznie przedmiotem porozumienia między obwodem i Federacją Rosyjską.

2. W interesie stopniowego przybliżania państw regionu nadbałtyckiego do europejskich procesów integracyjnych niezbędne jest wzajemne otwarcie obwodu kaliningradzkiego oraz Wspólnot Europejskich. Jednakże może się ono dokonać tylko w ramach odpowiednich porozumień między WE i Rosją.

3. Zmniejszenie obecności militarnej w obwodzie kaliningradzkim do poziomu wystarczającego dla celów obrony (stosownie do redukcji przebiegających na obszarze nadbałtyckim) jest nieodzowną przesłanką dla rozwoju gospodarczego i społecznego na tym terenie i poza nim. Wspólne poczucie bezpieczeństwa można osiągnąć poprzez współpracę danych państw w ramach Północnoatlantyckiej Rady Współpracy.

4. Istnieje duże zainteresowanie ze strony wszystkich państw sąsiednich koncepcją wolnej strefy gospodarczej na terenie obwodu kaliningradzkiego. Na to trzeba by stworzyć ramy prawne i administracyjne, aby rosyjscy i zagraniczni przedsiębiorcy znaleźli tam korzystne dla siebie możliwości. Odpowiedzialność za przygotowanie przejrzystych i w miarę prostych wszelkich wstępnych warunków organizacyjnych, spoczywa na Moskwie i Kaliningradzie.

5. Kontrproduktywne dla rozwoju wzajemnych stosunków między sąsiadami w tym regionie są, ze względu na konieczność przewyciężenia starych schematów myślowych i koncepcji porządku międzynarodowego, wszelkie projekty w rodzaju tworzenia korytarzy, kondominiów etc.

6. Koncepcja współpracy w rosyjskim obwodzie kaliningradzkim powinna sprzyjać współżyciu i zapewnieniu możliwości rozwoju różnych narodowości, wyznań, jak i grup społecznych i kulturowych. Należy do tego promocja specjalnego dla nich systemu wychowania i oświaty, jak również odpowiednia polityka mass mediów.

7. Dla rozwiązywania powstających problemów zaleca się, na wzór istniejących już praktyk europejskich, intensywną współpracę przygraniczną na płaszczyźnie jednostek administracyjnych obwodu kaliningradzkiego, Litwy i Polski. Pokonywanie zaostających się problemów ekologicznych nie jest możliwe bez współpracy transgranicznej.

8. Przyspieszenie procesów modernizacyjnych w tym regionie zakłada sprawne włączenie obwodu kaliningradzkiego do ogólnoeuropejskiego systemu transportu i komunikacji, jak również dostosowanie warunków odprawy granicznej do standardów europejskich.

9. Szczególną uwagę należy poświęcić tworzeniu instytucji europejskich mających służyć popieraniu spotkań międzyludzkich i kulturalnych na terenie obwodu. Chodzi tu przede wszystkim o rozbudowanie sieci instytucji w rodzaju Domów Europejskich (Europa-Häuser), schronisk młodzieżowych i innych miejsc spotkań.

10. Wspólnota Europejska będzie musiała w większym stopniu udzielić poparcia współpracy gospodarczej, naukowej, kulturalnej i społecznej obwodowi w ramach istniejących już programów.

11. Sygnatariusze niniejszego *Memorandum* proponują przygotowanie konferencji międzynarodowej z udziałem przedstawicieli rządów; deklarują też swą gotowość udostępnienia materiałów studyjnych oraz wykonania wstępnych prac koncepcyjnych.

W imieniu rosyjskiej grupy badawczej: prof. dr Oleg T. Bogomolow, członek Rosyjskiej Akademii Nauk i dyrektor Instytutu Studiów Gospodarczych i Politycznych (IMEPI), Moskwa; prof. dr Waczesław Dasziczew, kierownik Centrum Studiów Rosyjsko-Niemieckich w IMEPI, Moskwa.

W imieniu kaliningradzkiej grupy badawczej: prof. dr Genadij Fedorow, Uniwersytet w Kaliningradzie.

W imieniu litewskiej grupy badawczej: Justas Paleckis, doradca ds. zagranicznych prezydenta Republiki Litewskiej, Wilno; Vytautas Pleckaitis, poseł Sejmu (Seimas) Republiki Litewskiej, Wilno.

W imieniu polskiej grupy badawczej: prof. dr Anna Wolff-Powęska, dyrektor Instytutu Zachodniego (IZ), Poznań; dr Tomasz Budnikowski, IZ, Poznań; doc. dr hab. Andrzej Sakson, IZ, Poznań.

W imieniu niemieckiej grupy badawczej: prof. dr Heinrich Vogel, dyrektor Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien (BIOst), Kolonia; dr Olga Alexandrova, BIOst, Kolonia; dr Dieter Bingen, BIOst, Kolonia.

Europa to jest pewien styl myślenia, zachowania, działania — Europa jest czymś bardzo konkretnym. Europa to znaczy pewien poziom świadomości, poziom komunikacji, konsultacji, kooperacji. Bardzo długo i poważnie można dyskutować o współpracy europejskiej w tym regionie. Wszystkie hamulce są znane. Dopóki trzeba się liczyć z tak absurdalnym faktem, że list z Kaliningradu do Olsztyna potrzebuje na dotarcie do adresata aż trzy tygodnie, tak długo nie można mówić o europejskości myślenia i działania w dawnych Prusach Wschodnich.

Das Gebiet Kaliningrad und Perspektiven der europäischen Zusammenarbeit

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Beitrag werden die deutschen Stellungnahmen von den offiziellen, unabhängigen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Kreisen geschildert. Deutsche Politiker sowie Medien unterstreichen sehr deutlich die Tatsache, daß die Frage Kaliningrads durch das sogenannte 2/4 — Abkommen vom 12.09.1990 endgültig geregelt worden ist. Die deutschen Behörden wie politische Kräfte weisen entschieden sämtliche Schritte ab, die auf die Veränderung der politischen Lage Kaliningrads zielen. Das Engagement anderer Institutionen ist unterschiedlich, meistens kommt aber aus den Kreisen der Vertriebenen.

Die Überlegungen über die zukünftige politische Lage Kaliningrads müssen ausschließlich von der Beibehaltung der russischen Souveränität über das Gebiet ausgehen, sind aber von der politischen Initiative Rußlands abhängig. Als ein Beispiel der richtigen Behandlung des Problems gibt der Vf. die internationale Forschungsgemeinschaft über die Kaliningrader Fragen, die durch das Westinstitut in Posen und das Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien 1992 begründet wurde. Wiedergegeben wird anschließend ein Memorandum dieses Gremiums vom April 1993.